

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

ADABIYOT VA KINO SAN'ATINING O'ZARO INTEGRATSIYASI: ADABIY ASARLAR ASOSIDA YARATILGAN FILMLAR MISOLIDA BADIYIIY TALQIN VA ESTETIK UYG'UNLIK TAHLILI

Bahodirjonova Mashhura G'olibjon qizi

Andijon davlat pedagogika instituti

“O'zbek tili va adabiyot” yo'nalishi 1-bosqich talabasi

ANNOTATSIYA: *Ushbu maqolada adabiyot va kino san'atining o'zaro integratsiyasi, adabiy asarlar asosida yaratilgan filmlarda badiiy talqin va estetik uyg'unlik masalalari tahlil qilinadi. Adabiy manbalar kinematografiya uchun mazmuniy asos bo'lib xizmat qilgani, ekranizatsiya jarayonida muallif g'oyasining rejissyor talqinida qanday o'zgarishlarga uchrashi hamda adabiyot va kino o'rtasidagi estetik bog'liqlik yoritilgan. So'nggi yillarda adabiy asarlarning ekranlashtirilishi milliy madaniyatni ommalashtirish va yoshlar ongida estetik didni shakllantirishda muhim vositaga aylandi. Shu bois, mazkur tadqiqot adabiyot va kino o'rtasidagi o'zaro ta'sirning zamonaviy madaniyatdagi ahamiyatini ochib beradi. Tadqiqot davomida “O'tkan kunlar” va boshqa o'zbek adabiy asarlari asosida yaratilgan filmlar tahlil qilingan.*

KALIT SO'ZLAR: *adabiyot, kino, integratsiya, ekranizatsiya, badiiy talqin, estetika.*

ИНТЕГРАЦИЯ ЛИТЕРАТУРЫ И КИНОИСКУССТВА: АНАЛИЗ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ИНТЕРПРЕТАЦИИ И ЭСТЕТИЧЕСКОГО ЕДИНСТВА НА ПРИМЕРЕ ФИЛЬМОВ, СОЗДАНЫХ НА ОСНОВЕ ЛИТЕРАТУРНЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ

АННОТАЦИЯ: *В данной статье рассматривается интеграция литературы и киноискусства, анализируются вопросы художественной интерпретации и эстетического единства фильмов, созданных на основе литературных произведений. Отмечается, что литературные источники служат содержательной основой для кинематографии, а в процессе экранизации авторская идея может подвергаться изменениям под влиянием режиссёрского видения. В последние годы экранизация литературных произведений стала важным средством популяризации национальной культуры и формирования эстетического вкуса у молодёжи. Таким образом, данное исследование раскрывает значение взаимного влияния литературы и кино в контексте современной культуры. В ходе исследования были проанализированы фильмы, созданные по мотивам узбекских литературных произведений, в частности «Минувшие дни».*

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: *литература, кино, интеграция, экранизация, художественная интерпретация, эстетика.*

**INTEGRATION OF LITERATURE AND CINEMATIC ART: ANALYSIS OF
ARTISTIC INTERPRETATION AND AESTHETIC UNITY IN FILMS BASED ON
LITERARY WORKS**

ANNOTATION: *This article examines the integration of literature and cinematic art, analyzing issues of artistic interpretation and aesthetic harmony in films created based on literary works. It is noted that literary sources serve as the conceptual foundation for cinematography, and during the adaptation process, the author's original idea may undergo changes influenced by the director's vision. In recent years, the adaptation of literary works has become an important means of promoting national culture and shaping aesthetic taste among young people. Thus, this study reveals the significance of the mutual influence between literature and cinema in the context of modern culture. The research also analyzes films based on Uzbek literary works, including Days Gone By (O'tkan Kunlar).*

KEYWORDS: *literature, cinema, integration, adaptation, artistic interpretation, aesthetics.*

Adabiyot va kino san'ati inson tafakkuri, hissiy dunyosi hamda estetik didining eng yorqin ifodasi bo'lgan ikki mustaqil, ammo o'zaro chambarchas bog'liq badiiy tizimdir. Har ikki san'at turi hayotni, inson ruhiyatini va ijtimoiy jarayonlarni o'ziga xos shakllarda aks ettiradi. Adabiyot so'z orqali tasviriy ifoda vositasini qo'llasa, kino bu jarayonni tasvir, harakat va tovush orqali jonlantiradi. Shu bois, ularning o'zaro ta'siri va uyg'unligi zamonaviy madaniyat taraqqiyotida alohida ahamiyat kasb etadi.

Bugungi globallashuv davrida kinematografiya nafaqat badiiy asarlarning yangi talqinini yaratish, balki milliy madaniyatni keng targ'ib etish vositasiga aylanib bormoqda. Adabiy asarlar asosida yaratilgan filmlar orqali xalqning tili, madaniy qadriyatlari, tarixiy merosi va ruhiy dunyosi ommaga yanada yaqinlashtiriladi. Bunday ekranizatsiyalar milliy o'zlikni anglash, tarixiy xotirani mustahkamlash hamda yoshlar ongida estetik dunyoqarashni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Ayniqsa, o'zbek adabiyotining durdona asarlari asosida yaratilgan filmlar milliy kino san'atining rivojida alohida o'rin tutadi.

Adabiyot va kino o'rtasidagi integratsiya nafaqat ijodiy, balki ilmiy tadqiqotlar uchun ham dolzarb yo'nalish hisoblanadi. Chunki har bir ekranizatsiya jarayoni asl manbaning qay darajada saqlanganligi, muallif g'oyasining rejissyor tomonidan qanday talqin qilingani, obrazlarning ruhiyati va syujet chizig'ining qayta qurilishi bilan bog'liq murakkab badiiy jarayondir. Shuningdek, kino asaridagi estetik elementlar rang, musiqiy fon, sahna kompozitsiyasi va aktyorlik mahorati adabiy asardagi so'z mahorati bilan uyg'unlashgan holda tomoshabinga yangi badiiy tajriba taqdim etadi.

So'nggi yillarda o'zbek kinematografiyasida adabiy manbalar asosida yaratilgan filmlar sonining ortgani ham ushbu mavzuning dolzarbligini tasdiqlaydi. Xususan, Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" asari asosida suratga olingan film o'zbek xalqining tarixiy hayotini, milliy ruhini va sevgi-fidoiylik g'oyasini yangi badiiy shaklda namoyon etadi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Shuningdek, Cho‘lpon, Oybek, Abdulla Qahhor, Said Ahmad kabi yozuvchilarning asarlari ham kinoga moslashtirilgan bo‘lib, ular o‘z davrining ma‘naviy muhitini kinokadrlar orqali qayta jonlantiradi. Mazkur mavzuni o‘rganishning maqsadi — adabiy asarlar asosida yaratilgan filmlarda badiiy talqin va estetik uyg‘unlikning namoyon bo‘lish xususiyatlarini tahlil etish, shuningdek, kino orqali adabiyotning ijtimoiy va madaniy ta‘sir doirasini aniqlashdan iborat. Ushbu tadqiqot nafaqat adabiyotshunoslik, balki kino san‘ati, estetika va madaniyatshunoslik yo‘nalishlarida ham amaliy ahamiyatga ega bo‘lib, zamonaviy o‘zbek madaniyatining estetik taraqqiyotini chuqurroq yoritishga xizmat qiladi.

Adabiyot va kino san‘ati o‘rtasidagi o‘zaro aloqadorlik, avvalo, ularning hayotni aks ettirish tamoyillaridagi umumiylik va farqlar bilan belgilanadi. Adabiyot so‘z orqali inson ruhiyatini, ichki kechinmalarini va tafakkur jarayonlarini tasvirlaydi. Kino esa bu ruhiy holatlarni tasvir, tovush, harakat va sahna vositalari orqali namoyon etadi. Shuning uchun ham bu ikki san‘at turining bir-birini boyitishi tabiiy jarayondir. Adabiy manbalar kinematografiya uchun badiiy va ma‘naviy g‘oya manbai bo‘lib xizmat qiladi, kino esa o‘z navbatida adabiyot asarining obrazlari va g‘oyalarini ommaga kengroq, ta‘sirchanroq shaklda yetkazish imkonini beradi.

Adabiy asarni ekranga moslashtirish jarayoni murakkab ijodiy faoliyat bo‘lib, u “ekranizatsiya” deb yuritiladi. Ekranizatsiyada muallif g‘oyasi, asarning mazmuni, voqealar tizimi, qahramonlarning xarakteri va ruhiy kechinmalari rejissyor talqinida qayta jonlanadi. Bunda asarning asosiy g‘oyasini saqlab qolish bilan birga, kinematografik talqin uchun zarur bo‘lgan qisqartirishlar, soddalashtirishlar yoki badiiy o‘zgartirishlar amalga oshiriladi. Shu sababli ekranizatsiya jarayoni nafaqat ijodiy, balki tahliliy va estetik yondashuvni ham talab etadi.

Adabiyotda so‘z orqali yaratilgan obraz kino san‘atida vizual shaklga aylanadi. Masalan, yozuvchi o‘z qahramonining his-tuyg‘ularini ichki monologlar orqali tasvirlasa, rejissyor uni mimika, musiqiy fon, sahna yorug‘ligi yoki kameraning burchagi orqali ifodalaydi. Shu jihatdan, kino adabiyotning mantiqiy davomchisi, lekin mustaqil badiiy tizimi sifatida namoyon bo‘ladi. Har ikki san‘at turi o‘ziga xos vositalar bilan badiiy haqiqatni ifoda etgan holda, bir-birini to‘ldiradi va kengaytiradi.

O‘zbek adabiyoti va kinematografiyasi o‘rtasidagi integratsiya bunga yorqin misoldir. Abdulla Qodiriyning “O‘tkan kunlar” romani asosida yaratilgan film o‘zbek xalqining tarixiy, ma‘naviy va axloqiy hayotini chuqur ifodalashga xizmat qilgan. Romanda so‘z orqali berilgan Otabek va Kumushning sof muhabbati, milliy urf-odatlar va zamon to‘qnashuvlari filmda sahna tasviri, musiqiy bezak va obrazlar harakati orqali yangicha talqinda ochib berilgan. Shu bilan birga, filmda ayrim sahnalar soddalashtirilgan, ayrimlari esa rejissyorning ijodiy qarashiga ko‘ra qayta ishlangan — bu esa adabiyotdan kinoga o‘tish jarayonining tabiiy natijasidir.

Boshqa bir misol sifatida Cho‘lponning “Kecha va kunduz” asarining sahna va ekran variantlarini ko‘rsatish mumkin. Bu asarda inson ruhiyati, erkinlik g‘oyasi va ijtimoiy ziddiyatlar tasviri kino vositalari orqali yangi ma‘no qatlamlari bilan boyitilgan. Rejissyor

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

asarda mavjud badiiy ramzlarni sahnaviy shaklga keltirgan holda, tomoshabinga zamonaviy estetik hissiyotlar uyg‘otishga erishgan. Shu tarzda, adabiyot va kino o‘rtasidagi ijodiy almashinuv nafaqat badiiy asar mazmunini yangilaydi, balki uni yangi avlodga yetkazishning samarali usuliga aylanadi.

Adabiyot va kino o‘rtasidagi estetik uyg‘unlik, avvalo, ularning inson ruhiyatiga ta’sir kuchi bilan o‘lchanadi. Adabiyot o‘quvchini fikrlashga, his qilishga undasa, kino esa ko‘rish va his etish orqali bevosita emotsional ta’sir ko‘rsatadi. Shu bois, ekranizatsiya jarayonida badiiy talqin nafaqat matnning mazmuniy qismini, balki uning ruhiy va estetik mohiyatini ham o‘zida mujassam etishi zarur. Har bir rejissyorning yondashuvi adabiy asarning yangi talqinini yaratadi, natijada asar umrboqiylik kasb etadi.

Bugungi kunda texnologiyalar rivoji, vizual madaniyatning kuchayishi fonida adabiyot va kino o‘rtasidagi hamkorlik yanada kengaymoqda. Kitob o‘qish odatini mustahkamlashda film adaptatsiyalarining roli beqiyos, chunki film orqali tomoshabin asliy manbaga qiziqish bildiradi. Shu tarzda, kino nafaqat adabiyotning davomchisi, balki uni keng ommaga yetkazuvchi kuchli madaniy vosita sifatida namoyon bo‘ladi.

Adabiyot va kino san’ati o‘rtasidagi integratsiya zamonaviy madaniyat taraqqiyotining ajralmas qismiga aylangan. Har ikki san’at turi hayotni o‘ziga xos tarzda aks ettirsa-da, ularning badiiy va estetik maqsadi yagona — inson ruhiyatiga, fikr dunyosiga va ma’naviy qadriyatlariga ta’sir o‘tkazishdir. Adabiy asar asosida yaratilgan film o‘quvchi va tomoshabinni birlashtiruvchi ko‘prik bo‘lib xizmat qiladi. Bu jarayonda yozuvchi va rejissyor ijodining uyg‘unlashuvi natijasida yangi, sintez qilingan badiiy shakl vujudga keladi.

Ekranizatsiya jarayoni faqat adabiy manbani qayta hikoya qilish emas, balki uni zamonaviy talqin asosida yangicha badiiy shaklda qayta yaratish demakdir. Shu boisdan har bir film nafaqat asarning voqealar tizimini, balki muallif g‘oyasining chuqur ma’nosini ochib berish imkoniyatini beradi. Ayniqsa, milliy adabiyotimiz namunalarining ekranlashtirilishi yosh avlodning estetik didini shakllantirish, madaniy xotirani saqlash va o‘zbek kinematografiyasining badiiy salohiyatini oshirishda muhim o‘rin tutadi.

Xulosa qilib aytganda, adabiyot va kino o‘rtasidagi o‘zaro ta’sir san’atning ikki muhim yo‘nalishini birlashtirib, inson tafakkuri va estetik dunyoqarashini boyitadi. Adabiy asarlarning ekranlashtirilishi milliy madaniyatni targ‘ib etish, yoshlarning estetik didini shakllantirish va badiiy qadriyatlarni ommalashtirishda katta ahamiyatga ega. Shu bilan birga, bu jarayon yozuvchi va rejissyor ijodini uyg‘unlashtirib, yangi badiiy shakl yaratadi. Shunday qilib, adabiyot va kino san’atining integratsiyasi zamonaviy madaniy hayotda dolzarb ilmiy va estetik ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. **Andrew, D.** *The Major Film Theories: An Introduction.* — Oxford: Oxford University Press, 2010. — 288 p.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

2. **Bazin, A.** *What Is Cinema?* — Berkeley: University of California Press, 2004. — 196 p.
3. **Hutcheon, L.** *A Theory of Adaptation.* — New York: Routledge, 2013. — 302 p.
4. **Jo'rayev, S.** *Adabiyot va san'atda intermedial aloqa muammolari.* — Toshkent: Fan va texnologiya, 2018. — 185 b.
5. **Nazarov, B.** *O'zbek kinosi va milliy adabiyot: tarixiy va badiiy talqinlar.* — Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2015. — 240 b.
6. **Nurmatov, M.** *Adabiy asar ekranlashtirilishi: nazariya va amaliyot.* — Toshkent: Akademiya nashri, 2020. — 198 b.
7. **Qodiriy, A.** *O'tkan kunlar.* — Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 2019. — 352 b.
8. **Saidov, A.** *Kino san'ati estetikasining nazariy asoslari.* — Toshkent: San'at, 2017. — 212 b.
9. **Sobirova, N.** “Adabiyot va kino: estetik uyg'unlik masalalari.” // *Filologiya masalalari* jurnali, №2, 2021. — B. 45–52.
10. **Stam, R., & Raengo, A.** (Eds.). *Literature and Film: A Guide to the Theory and Practice of Film Adaptation.* — Malden: Blackwell Publishing, 2005. — 340 p.